

УДК 635.655 (477.53):338.432
© 2014

Шовкова О. В., аспірант

(науковий керівник – доктор сільськогосподарських наук, професор М. Я. Шевніков)

Полтавська державна аграрна академія

СТАН ВИРОБНИЦТВА СОЇ В УКРАЇНІ ТА В ПОЛТАВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Рецензент – кандидат сільськогосподарських наук, доцент А. В. Колісник

Соя є однією з головних стратегічних культур світового землеробства. З кожним роком зростає інтерес до цієї білково-олійної культури і в Україні. У даній статті досліджується стан соєвого виробництва в нашій країні та на Полтавщині. За матеріалами Державної служби статистики представлено динаміку вирощування сої в Україні (2000–2013 рр.). За даними Департаменту агропромислового розвитку Полтавської обласної державної адміністрації проаналізовано стан соєсіяння в області за останні десять років; показано концентрацію виробництва даної культури в сільськогосподарських підприємствах нашого регіону.

Ключові слова: соя, соєвий пояс, зібрані площі, валовий збір зерна, урожайність.

Постановка проблеми. На сьогодні населення нашої планети становить 6,82 млрд людей. За прогнозами вчених, у 2050 році їх кількість зросте до 9,2 мільярда. До того часу площа продуктивних земель на душу населення скоротиться майже на третину [6]. Людство опиниться на порозі глобальної продовольчої кризи. Один із шляхів вирішення даної проблеми – інтенсифікація вирощування бобових культур, зокрема сої.

Із 2000 року спостерігається структурна перебудова посівів зернобобових у напрямі зменшення частки гороху, кормових бобів, люпину, проте збільшення посівів сої. Тому аналіз сучасного її виробництва в Україні та в Полтавській області, зокрема, є актуальним, оскільки він показує стан і перспективи вирощування цієї культури.

Аналіз основних досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Сьогодні соя поширена в 91 країні. Основні її посіви зосереджені в США, Бразилії, Китаї, Аргентині, Індії, Парагваї, Канаді, Індонезії, Італії, Південній Кореї, Таїланді, Нігерії, Франції, Росії, Румунії, країнах колишньої Югославії та інших. За обсягами виробництва соя (260 млн т) займає четверте місце в світі після кукурудзи (820 млн т), пшениці (648 млн т) та рису (450 млн т) [1, 4].

Ще кілька десятиліть тому вважалося, що дана

культура неприйнятна для вирощування в Україні у зв'язку зі складною її адаптивністю до ґрунтово-кліматичних умов. Однак із часом створення і впровадження сучасних, високопродуктивних сортів сої, розробка зональних технологій її вирощування, а також світовий досвід аграріїв переконали в протилежному: нині соя поступово витісняє традиційні олійні та зернобобові культури й починає займати вагоме місце у структурі посівних площ сільськогосподарських культур [9].

Для динамічного розвитку виробництва сої в Україні розроблена галузева програма «Соя України 2008–2015». Її метою є доведення посівних площ під цією білково-олійною культурою за період 2008–2015 років до 1,0–1,3 млн га і виробництво щорічно на рівні 1,5–3,0 млн т із вирішенням низки стратегічних завдань: проблеми дефіциту харчового білку; підвищення продуктивності тваринництва, птахівництва, рибництва на основі використання сої в кормовиробництві; забезпечення родючості ґрунтів; збільшення застосування її на технічні цілі; зростання валютних надходжень в Україну [5].

Мета і завдання дослідження. Мета даної статті – проаналізувати динаміку виробництва зерна сої в Україні та сучасний стан соєсіяння в Полтавській області.

Завдання досліджень – розглянути площі посіву сої, валовий збір та урожайність її зерна в нашій країні за останні 13 років; дослідити ситуацію з вирощування названої культури на Полтавщині; вивчити особливості концентрації виробництва головної зернобобової культури в сільськогосподарських підприємствах області.

Матеріали і методи досліджень. Джерелом інформації для написання даної статті стали матеріали Державної служби статистики України за 13 останніх років та матеріали Департаменту агропромислового розвитку Полтавської обласної державної адміністрації (за 10 років). Вивчення стану соєвого виробництва проводили на основі комплексного аналізу. У процесі дослід-

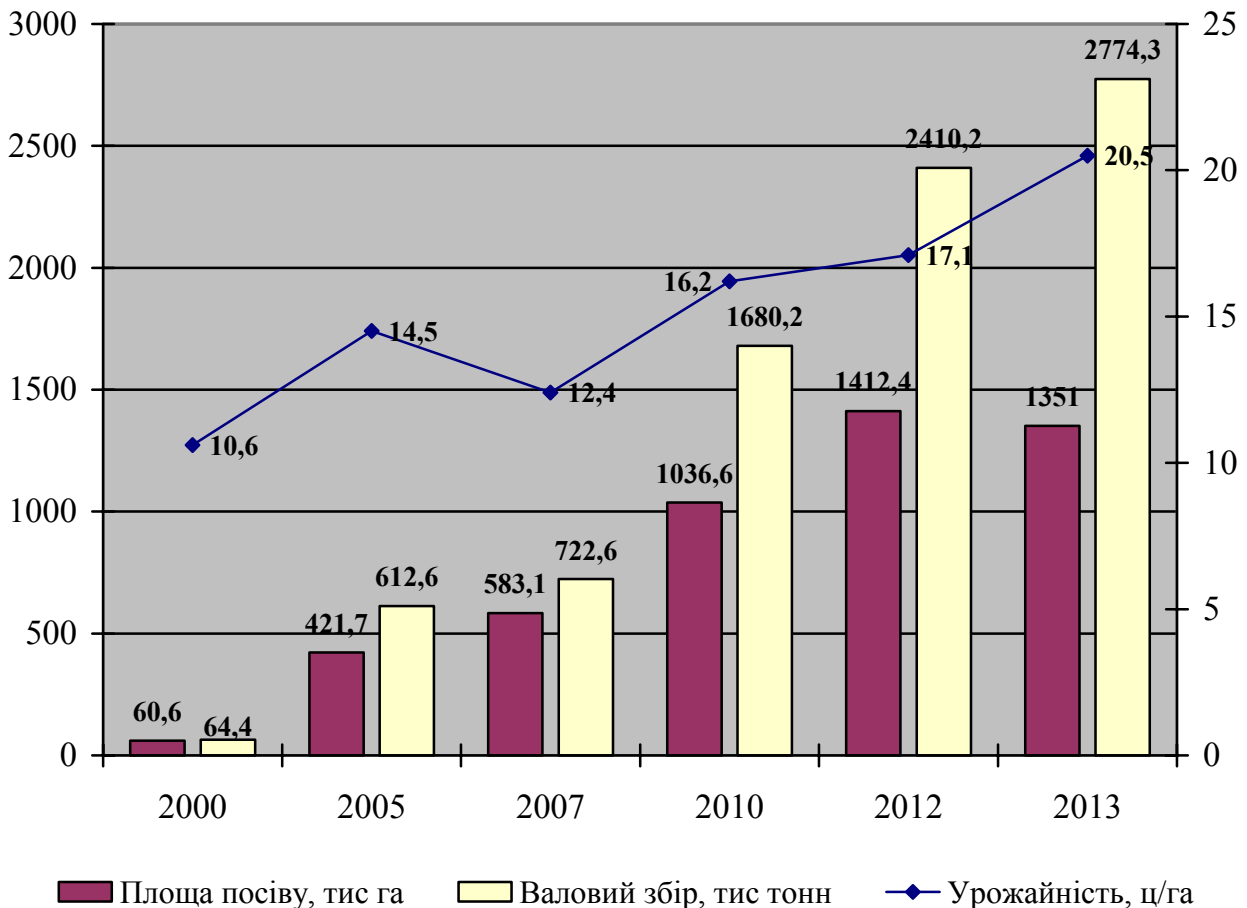
СТОРІНКА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

ження використані такі методи: економіко-статистичний, порівняння, розрахунково-конструктивний.

Результати досліджень. В Україні сою вирощують із кінця XIX століття, але промислового значення вона набула в 30-х роках XX ст., коли її посівна площа в країні перевищила 100 тисяч гектарів. Однак із часом посіви сої різко скоротилися через припинення її заготівлі для виробництва олії [6].

Із 1990 року площі під соєю знову почали збільшуватися, досягши у 2012 р. 1,4 мільйона гектарів. Виробництво зросло від 64,4 тис. т у 2000 році до рекордного показника – 2,7 млн т – у 2013 році (див. рис.). Україна вийшла на світовий рівень нарощування білково-олійних ресурсів саме за рахунок сої. У 2009 році наша держава пододала мільйонний рубіж за валовим збо-

ром цієї культури і вийшла на перше місце серед країн Європи та СНД, а нині входить до вісімки найбільших країн-виробників сої у світі з подальшим розширення площ посівів [2, 7, 11]. У перспективі вирощування цієї культури передбачає формування в Україні соєвого поясу, тобто зони, де ґрунтово-кліматичні умови найкраще відповідають біологічним потребам названої культури, в Лісостепу [3]. Проте лісостепові умови поширюються на значно більшу територію. До них можна зарахувати частину регіонів із ґрунтово-кліматичних зон степу і полісся, де є райони з лісостеповими умовами. У такому разі площа соєвого поясу в країні значно розширюється, включаючи в себе зону стійкого й нестійкого виробництва цієї культури на незрошуваних землях і зону гарантованого виробництва сої – на зрошуваних [3, 8].

Рис. Динаміка виробництва й урожайності сої в Україні

Джерело: розраховано автором за даними [10]

1. Динаміка вирощування сої в Полтавській області, 2003–2013 рр.

Роки	Зібрана площа, тис. га	Валовий збір, тис. т	Урожайність, ц/га
2003	33,12	40,59	12,3
2004	50,48	67,62	13,4
2005	85,72	125,82	14,7
2006	121,57	139,90	11,5
2007	100,59	132,08	13,1
2008	84,21	132,84	15,8
2009	103,16	174,33	16,9
2010	157,50	208,53	13,2
2011	130,16	311,47	23,9
2012	164,99	232,11	14,1
2013	149,54	279,58	18,7

Погодно-кліматичні та ґрунтові умови Полтавської області відповідають біологічним потребам даної сільськогосподарської культури, завдяки чому вона досягає повної стиглості та формує високий урожай. Клімат області помірно-континентальний. Найхолоднішим місяцем є січень, середньодобова температура якого коливається від -4,0 до -5,0 °С, а найтеплішим залишається липень (20–21 °С). Середньорічна температура повітря становить 7–8 °С. Кількість опадів за рік сягає 400–450 міліметрів. Сума активних температур (вище 10 °С) за рік становить 2500–2800 °С, чого цілком достатньо для визрівання сільськогосподарських культур. Вегетаційний період і температурний режим області дають змогу вирощувати ранньостиглі та середньостиглі сорти сої.

Ґрунтовий покрив регіону представлений чорноземами типовими, для яких характерний порівняно високий вміст гумусу (4,6–5,2) у верхньому горизонті з поступовим зменшенням його донизу, насиченість увібраним кальцієм, відсутність ознак руйнування та перерозподілу колоїдів профілем. Ці ґрунти мають добрий водноповітряний режим, що сприяє високій біологічній активності корисних мікроорганізмів. На них можна вирощувати високі врожаї сої.

Про виробництво головної зернобобової культури в умовах Полтавської області можна судити по даним таблиці 1. Загальна зібрана площа сої в досліджуваному регіоні з кожним роком зростає. Якщо у 2003 році вона становила 33,12 тис. га, то в 2012 році соя на період збирання займала площу 164,99 тисяч гектарів. У деякі роки спостерігалось незначне зменшення площ, зайнятих

цією культурою, проте завдяки дотриманню інтенсивної технології вирощування урожайність залишалася на високому рівні. Нами підраховано, що в 2013 році площі на час обмолоту сої в господарствах Полтавської області, порівняно з 2003 роком, зросли в 4,5 разу. Площа посіву під урожай 2014 року становить 158 тисяч гектарів.

Слід зазначити, що збільшення площ даної культури в області супроводжувалося підвищенням валового збору зерна та рівня врожайності. У 2003 році фактичний збір урожаю в середньому в регіоні становив 40,59 тис. т, у 2013 році цей показник зріс до 279,58 тисяч тонн. Схожа тенденція спостерігалася і за врожайністю: починаючи з 2003 року врожайність поступово підвищувалася. За останні десять років найменшим даний показник був у 2006 році (11,5 ц/га), а найбільшим – у 2011 році (23,9 ц/га). Основними складовими такого успіху стало впровадження сучасних технологій вирощування, вдало підібраний сортовий склад та погодні умови, що склалися в межах області. Аналізуючи динаміку зібраних площ, валового збору та урожайності сої в розрізі районів Полтавської області, в 2013 році відмічено істотне розширення виробництва зерна даної культури, порівняно з 2003 роком (табл. 2).

Найбільші площі, зайняті соєю на період збирання, в 2013 році зосереджувалися в Глобинському (22,170 тис. га), Миргородському (15,648 тис. га) та Семенівському (11,515 тис. га) районах, тоді як у 2003 році значні площі під цією культурою були відведені в Глобинському (8,843 тис. га), Новосанжарському (5,452 тис. га) та Машівському (3,309 тис. га) районах.

СТОРІНКА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

2. Виробництво сої в сільськогосподарських підприємствах Полтавської області

Назва районів	Зібрана площа, тис. га		Валовий збір, тис. т		Урожайність, ц/га	
	2003 р.	2013 р.	2003 р.	2013 р.	2003 р.	2013 р.
В. Багачанський	0,569	1,228	0,448	2,687	7,9	21,9
Гадяцький	0,169	4,792	0,351	11,175	20,7	23,3
Глобинський	8,843	22,170	11,745	44,911	13,3	20,3
Гребінківський	0,057	3,129	0,075	5,265	13,1	16,8
Диканський	0,501	2,155	0,600	3,497	12,0	16,2
Зіньківський	0,613	8,001	0,857	14,702	13,5	18,4
Карлівський	0,734	3,612	0,772	6,340	10,5	17,6
Кобеляцький	0,502	7,824	0,405	14,990	8,1	19,2
Козельщинський	0,611	4,163	0,530	8,764	8,7	21,1
Котелевський	0,267	3,281	0,481	5,328	18,0	16,2
Кременчуцький	2,030	6,217	1,615	11,362	8,0	18,3
Лохвицький	0,143	2,970	0,130	5,254	9,1	17,7
Лубенський	0,442	8,850	0,320	12,902	7,2	14,6
Машівський	3,309	2,118	3,993	3,255	12,1	15,4
Миргородський	0,459	15,648	0,633	34,624	13,8	22,1
Н.Санжарський	5,452	7,538	9,318	13,002	17,1	17,3
Оржицький	1,190	5,238	0,818	7,697	6,9	14,7
Пирятинський	0,402	2,924	0,274	4,992	6,8	17,1
Полтавський	2,086	4,728	2,761	7,056	13,2	14,9
Решетилівський	1,410	6,666	1,000	11,880	7,1	17,8
Семенівський	1,387	11,515	1,027	22,029	7,4	19,1
Хорольський	0,884	6,634	1,191	13,115	13,5	19,8
Чорнухинський	0,040	0,500	0,017	1,182	4,2	23,6
Чутівський	0,374	2,981	0,595	3,860	15,9	13,0
Шишацький	0,456	4,045	0,548	8,748	12,0	21,6

У 2013 році найбільший урожай зібрали сільськогосподарські підприємства Глобинського (44,911 тис. т), Миргородського (34,624 тис. т), Семенівського (22,029 тис. т), Кобеляцького (14,990 тис. т), Зіньківського (14,702 тис. т) районів. До того ж у 2003 році валовий збір у даних районах становив, відповідно, 11,745 тис. т; 0,633 тис. т; 1,027 тис. т; 0,405 тис. т і 0,857 тис. т.

Урожайність зерна сої з 1 гектара зібраної площі в 2003 році в господарствах області коливалася від 4,2 ц у Чорнухинському районі до 20,7 ц – у Гадяцькому, а вже в 2013 році цей показник знаходився в межах 13,0 ц/га у Чутівському районі та 23,6 ц/га – у Чорнухинському.

Висновки: 1. Соя є стратегічною культурою у розв'язанні глобальної продовольчої проблеми;

БІБЛІОГРАФІЯ

1. *Бабич А.* Соя – головна білково-олійна культура світового землеробства / *А. Бабич, А. Побе-режна* // Пропозиція. – 2000. – №4. – С. 42–45.

представляє у світових ресурсах надзвичайно важливе джерело рослинного білку й олії.

2. За обсягами виробництва сої наша країна займає перше місце на європейському континенті.

3. В Україні соєве поле розширюється, воно повноправно включається в сівозміни основних землеробських регіонів, будучи стабілізуючим фактором росту виробництва зерна. Проведений нами аналіз свідчить, що площі посіву під соєю зросли з 60,6 га у 2000 р. до 2774,3 га – у 2013 році.

4. Вдале розташування, достатня кількість світла, тепла й вологи, родючі ґрунти Полтавської області дають змогу сьогодні вирощувати високі та стабільні врожаї сої, а в перспективі збільшувати площі під головною зернобобовою культурою світового землеробства.

2. *Бабич А. О.* Нові сорти сої і перспективи виробництва її в Україні // Пропозиція. – 2007. – №4. – С. 46–49.

3. *Бабич А.* Соєвий пояс і розміщення виробництва сортів сої в Україні / А. Бабич, А. Бабич-Побережна // *Пропозиція*. – 2010. – №4. – С. 52–54.
4. *Бабич А. О.* Стратегічна роль сої у розв'язанні глобальної продовольчої проблеми / А. О. Бабич, А. О. Бабич-Побережна // *Корми і кормовиробництво*. – 2011. – Вип. 69. – С. 11–19.
5. Галузева програма «Соєв Україна 2008–2015». Наказ Міністерства аграрної політики України № 336/53 від 28.05.2008.
6. *Коляда В.* Джерела стабілізації та підвищення врожайності сої в Україні // *Агроном*. – 2011. – №1. – С. 144–149.
7. *Нідзельський В. А.* Сучасний стан виробництва сої / В. А. Нідзельський // *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України: Серія «Агрономія»*. – 2010. – Вип. 149. – С. 257–261.
8. *Петриченко В. Ф.* Наукові основи сталого соєсіяння в Україні // *Корми і кормовиробництво*. – 2011. – Вип. 69. – С. 3–10.
9. *Рибаченко О. М.* Особливості концентрації виробництва сої в Україні // *Корми і кормовиробництво*. – 2011. – Вип. 69. – С. 217–222.
10. *Рослинництво України – 2013*. Статистичний збірник [за ред. Н. С. Власенко]. – К., 2014. – 180 с.
11. *Тимченко В. Н.* Стан і перспективи розвитку виробництва сої в Україні / В. Н. Тимченко, А. В. Пилипченко // *Корми і кормовиробництво*. – 2012. – Вип. 71. – С. 27–33.